

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Людмила Костова, катедра „Англицистика и американистика“,
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

за представените материали за участие в конкурса за академичната длъжност
„ДОЦЕНТ“ в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално
направление 2.1 Филология (Английска литература и Превод на култура)

Гл. ас. д-р Витана Василева Костадинова е единствен кандидат за конкурса.

1. Академично развитие и професионален опит на кандидатката

През 1994 д-р Витана Костадинова е завършила специалността „Български и английски език“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ и се е дипломирала с магистърска степен. През 2002 г. кандидатката получава диплома за магистър и от Глазгоуския университет, Шотландия, като магистърската ѝ теза е озаглавена *Romanticism and the Forms of Modernity*. През 2008 тя успешно защитава докторската си дисертация на тема „Рецепцията на Байрон в България“. Професионалната кариера на д-р Костадинова в ПУ започва през 1995 г. През 1996 г. тя е назначена като редовен асистент в Университета, а през 2006 г. бива повишена в главен асистент.

В момента д-р Костадинова води лекции и упражнения на студенти бакалаври в два раздела на историята на английската литература – Просвещение и Романтизъм. Към документите за настоящия доцентски конкурс тя е приложила програмата си за курса по Романтизъм. Програмата отразява нейното виждане за развитието на британската литература от 80-те години на XVIII век до 30-те години на следващото столетие. Тя дава ясна представа на студентите за основните цели на обучението в този курс. Включената в програмата библиография гарантира високо ниво на информираност: в нея се посочват както електронни бази данни, така и книги, налични в специализираните библиотеки на ПУ. Кандидатката е включила и някои свои публикации в библиографията, като е предоставила достъп на студентите до тях.

Д-р Костадинова също така води курсове и в магистърските програми на катедра „Английска филология“ в ПУ.

През професионалната си кариера кандидатката е получила ред престижни стипендии за научна работа. Изнасяла е лекции в европейски университети. Тя има участия в национални и международни научни проекти и членува в няколко академични

сдружения. От 2011 г. д-р Костадинова е член на УС на Българското дружество на англицистите (БДА), което има колективно членство в Европейската асоциация на англицистите (ESSE). Д-р Костадинова има значим принос в дейностите на БДА.

2. Характеристика на научните интереси и публикациите на кандидатката

Повечето от публикациите на д-р Костадинова са посветени на българската рецепция на англоезични автори. Рецепцията като раздел на имагологията е областта, в която са основните ѝ научни изяви. Тясно свързано с тази област е проучването на превода като културна практика. Част от представените от д-р Костадинова публикации се фокусират върху проблеми на превода и преводимостта.

Кандидатката участва в настоящия конкурс с 24 статии и студии и монография, озаглавена *Jane Austen Translated: Transformations Across Space and Time*. Към тази научна продукция трябва да добавим и редакциите ѝ на научни сборници, както и дейността ѝ като преводач на текстове на други учени.

Монографията на д-р Костадинова се фокусира върху рецепцията на основните текстове на английската писателка Джейн Остин и на специфични особености на образа, който е изграден на авторката в края на XX век и през настоящето столетие. Разглеждат се и значими аспекти на рецепцията на романното творчество на Остин в България. Така се запълват празнини както в проучването на рецепцията на англоезичните автори у нас, така и в европейските рецепционни изследвания, посветени на Остин. Частта от монографията, третираща българската рецепция на Остин, е сред силните ѝ страни. В изследването си д-р Костадинова набляга на дистанцията между фикционалния свят, представен в романите на английската писателка, и по-късните и много различни културни контексти на тяхната рецепция. Следвайки Райнхарт Коселек, тя подчертава значението на *превода* като социално-културна практика, надхвърляща границите на чисто езиковия трансфер, която се превръща в средство за превъзможване на исторически сложили се дистанции, като „трансформира непознатото в познато“ (с. 2).

В началото на книгата си д-р Костадинова представя виждането си за сложната роля на превода като ключова форма на интеркултурна комуникация. Тя прави обзор на различни концепции за превода от края на XVIII век до наши дни. Обзорът включва рубриката на д-р Самюел Джонсън в известния му речник на английския език, коментар върху лингвистичните аспекти на превода според Роман Якобсон, както и някои по-нови тълкувания на тази важна човешка дейност. Тъй като Костадинова се вълнува най-вече от *културните* трансформации в преводите на Остин на български, тя също така

представя и ред базисни дефиниции на понятието „култура“, за което може да се каже, че е още по проблематично от понятието „превод“. Кандидатката подхожда към тълкуванията на двете понятия избирателно, съобразявайки се с конкретните цели на своето изследване.

Първата глава на монографията третира проблемите на българската рецепция на Остин. Подобно на ред други англоезични автори, Остин „пристига“ в България „със закъснение“. Липсата на времеви синхрон между публикуването на литературни текстове в даден културен контекст и техния пренос в чуждоезикова среда отдавна вече не се схваща като „бедствие“ нито за приемащата страна, нито за автора/авторите, чиято продукция се „изнася“ в чужбина. От друга страна, не може да се отрече, че исторически сложило се усещане за „закъсненост“ е в основата на българската рецепция на ред канонични западноевропейски и североамерикански автори. По тази причина ключови за късния XIX век представители на българската култура като Иван Вазов и Константин Величков съставят и публикуват христоматия, стремейки се чрез превод на откъси от „велики“ творби да компенсират „закъснението“. Подобни компенсаторни стратегии откриваме и в други национални контексти в Европа и Северна и Южна Америка.

Подчертавам, че моето виждане за усещането в средите на българския културен елит от втората половина на XIX век за „закъсненост“ коренно се отличава от концепцията на Г. Гачев и някои други изследователи за „забавеното“ и „смесено“ развитие на българската култура и в частност - литература. Схващането на Гачев е базирано на една безнадеждно остаряла представа за литературното развитие като съвкупност от „статични категории“ (В. Немояну), които автоматически се предават от един национален контекст в друг. Срещу тази и други подобни представи се обявявам и в предговора, който бях поканена да напиша към книгата на д-р Костадинова. С радост заявявам, че откривам само бледи следи от влиянието на Гачев в монографията на кандидатката и че това отличава последното ѝ изследване от някои по-ранни нейни текстове, като например статията ѝ “Meaningful Absences: Byron in Bulgaria” (2011), която според мен е сред проблемните ѝ публикации. Моделът на Гачев все пак се споменава в монографията, както и този на А. Кьосев за българската „самоколонизация“. Обаче тези модели на културна интерпретация не се анализират; вместо това читателят се препраща към анализа им от Р. Даскалов. За мен тази препратка е сред слабостите на монографията. Един анализ на двата посочени модела би хвърлил повече светлина върху позицията на самата д-р Костадинова.

Първият български превод на най-известния роман на Остин „Гордост и предразсъдъци“ излиза едва през 1980 г., но както кандидатката правилно посочва, за английската авторка и нейното творчество в България се знае немалко и преди появата на тази книга на български език. Сред силните страни на изследването е проучването на проникването на знания за Остин особено сред българските специалисти по английски език от 30-те години на миналия век нататък. Д-р Костадинова представя списък на книгите от и за Остин в библиотеката на Софийския университет, който е и люлката на българската академична англицистика.

Кандидатката се спира на специфичните условия в края на епохата на държавния социализъм, с които преводачката на „Гордост и предразсъдъци“ е трябвало да се съобрази. След краха на режима настъпва коренна промяна във възприемането на Остин и нейното творчество, тъй като България, подобно на ред други страни по света, попада под влиянието на т. нар. „остиномания“, своеобразен култ на английската авторка и романите ѝ. През 90-те години на миналия век и през настоящето столетие излизат нови преводи на романите, но в България също така проникват и добиват популярност филмовите им адаптации. В резултат „Джейн Всеанглийска“ (“England’s Jane”), както я нарича Р. Киплинг, се сдобива и с български фенове.

След обзора на българската рецепция на Остин д-р Костадинова анализира преводите на „Гордост и предразсъдъци“ от 1980 г. и 2007 г. Тя подхожда към тях с вещината на компетентен читател. Главата завършва с прочит на „Дневниците на Лизи Бенет“, интернет адаптация на „Гордост и предразсъдъци“, създадена през 2012 г.

Втора глава е посветена на преводите на романите „Абатството Нортангър“ и „Въздействие“, които излизат през 1992 г. и дават възможност на българските читатели да добият по-пълна представа за творчеството на Остин. За д-р Костадинова запознатостта на преводача с културния контекст, в който твори даден автор, е *conditio sine qua non*. Без изпълнението на това условие е невъзможно да се създаде адекватен превод. Тя се спира на обяснителните бележки, чрез които чуждестранните читатели могат да получат знания за контекста на преводния текст и така да постигнат по-голяма близост с него. Кандидатката анализира социално-културния контекст на творчеството на Остин. Тя разглежда спецификата на риториката на XVIII век и най-вече изследва разликите между глаголите “persuade” и “convince”, които имат определена смислообразуваща функция в последния завършен роман на Остин „Въздействие“. Романът присъства в българското културно пространство в два превода и преводачите изглежда са били затруднени от липсата на българска реторична традиция, която да е

аналогична на английската. Тази липса, разбира се, не трябва да се абсолютизира. С право можем да се запитаме до колко съвременните читатели в англоезичните страни са свързани с реторичната традиция на XVIII век и дали това реално спъва възприятието им на романа „Въздействие“? В заключителната част на главата д-р Костадинова се спира на инспирирани от Остин филмови адаптации.

В трета глава се разглеждат романите „Разум и чувства“ и „Менсфийлд парк“. В прочита си на първия роман д-р Костадинова се фокусира върху концепти, които са заемали ключова позиция в моралната философия на късното Просвещение, като например „разум“, „чувства“/„чувствителност“ и „симпатия“/„съпричастност“. Кандидатката анализира и романа „Менсфийлд парк“, за който се счита, че най-пълно отразява възгледите на Остин за съдбата на английската нация, както и че осветлява (макар и индиректно) проблемите на британската имперска политика. И тази глава завършва с анализ на филмови адаптации.

Четвърта глава третира наратологични проблеми, като акцентът е върху употребата на полупряка реч в романите на Остин и в техните преводи на български език.

В пета глава кандидатката се изявява като познавач на множеството илюстрации и филмови адаптации, вдъхновени от романа „Гордост и предразсъдъци“, както и на продълженията му, създадени от други автори. Сред последните се нареждат *Pride and Prejudice and Zombies* and *Mr Darcy, Vampire*. Според д-р Костадинова подходът на по-късните автори към романа на Остин се характеризира с изобретателност, като не липсва и известна доза ирония към него.

В заключение може да се каже, че *Jane Austen Translated* е поредното доказателство за трайното място на Остин както в рамките на „високата“ култура, така и в контекста на популярната й „посестрима“. Онова, което най-вече отличава книгата на Костадинова от други изследвания на романите на Остин и тяхното многобройно „потомство“ в съвременната литература, кино и други области, е частта, посветена на българската рецепция на „Джейн Всеанглийска“. Както вече бе посочено, чрез нея се запълват празнини в проучването на рецепцията както у нас, тъй и на европейско ниво. Монографията също така предоставя много доказателства за ерудицията и компетентността на Костадинова, в чийто подход успешно са съчетани елементи от наратологията, теорията на превода, рецепционните изследвания, имагологията и историята. Книгата съдържа и ред нови прозрения за творчеството на Остин, които обогатяват критиката за тази авторка.

Някои от другите публикации, с които д-р Костадинова участва в настоящия конкурс, са също посветени на творчеството на Остин. Те очевидно са били част от подготовката ѝ за написването на монографията. Има и публикации, които коментират представянето на чуждестранни автори в български учебници. По мое мнение това е една важна изследователска област и прави чест на кандидатката, че се е насочила към нея. Д-р Костадинова е написала и текстове за рецепцията на П. Б. Шели в България, като също така е продължила и изследователската си работа върху рецепцията на Байрон. Качеството на научната ѝ продукция не е напълно еднородно: например, статията ѝ от 2001 г. за образите на Америка през Възраждането в много отношения отстъпва на някои по-късни изследвания по темата.

По принцип напълно приемам идеята за значимите отсъствия в литературните и културни контексти, но не мога да премълча, че част от разсъжденията на д-р Костадинова в статията ѝ “Meaningful Absences. Byron in Bulgaria” ми се струват доста проблемни. Например, тя използва подчертано евроцентристки модел: на с. 220 четем, че българското Възраждане е „хронологически закъсняло“ в сравнение с европейския Ренесанс. Според едно такова виждане българската история преповтаря – със закъснение - основните процеси на западноевропейската! Освен това в прочита си на ориенталската поема на Байрон „Гяур“ д-р Костадинова не отчита факта, че тълкуването на ориенталските поеми изобщо се променя съществено след появата на книгата на Едуард Саид „Ориентализъм“ и възхода на постколониалната критика. Докато по-ранните критици нямат особено високо мнение за тези произведения на Байрон, от 80-те години на миналия век нататък става обичайно да се говори – и пише –за многоизмерността на идеологическите им послания. Особено внимание се обръща на поемата „Гяур“, чиято структура я отличава от другите ориенталски поеми, и специфичното ѝ идеологическо послание се интерпретира успешно чрез аналитичния инструментариум на направлението в постколониалната критика, което е повлияно от Саид. Ще си позволя още да добавя, че твърденията на д-р Костадинова за неумението на българските читатели да оценят достойнствата на „Гяур“ или пък за българското възприятие на Байрон като „троянски кон“ не са базирани на никакви конкретни български прочити или изказвания относно поемата или пък за ролята на Байрон в гръцката война за независимост от началото на XIX век.

Тази доста проблемна публикация обаче е изключение. Повечето от другите текстове на д-р Костадинова я представят в много добра светлина като вещ литературен

критик и съвестен изследовател на социално-културните контексти, в които са създадени изследваните от нея произведения.

3. Приносни моменти

По мое мнение монографията на д-р Костадинова е най-зрялата и най-иновативната ѝ публикация. В нея проличават аналитичните умения на кандидатката, както и нейната ерудиция и литературоведска компетентност. Сигурна съм, че този неин труд с течение на времето ще привлече вниманието на други изследователи на творчеството на Джейн Остин. Вече отбелязах ценния принос на д-р Костадинова към изучаването на проявленията на литературната рецепция в педагогически контексти. Обърнах внимание и на някои слабости в представената от нея научна продукция. Трябва да отбележа обаче, че достойнствата на написаното от д-р Костадинова са много повече от слабостите.

4. Заключение

Като имам предвид множеството постижения на д-р Костадинова в научната и преподавателска работа, както и изявите ѝ на международно ниво, убедено гласувам тя да бъде избрана за доцент. Представям това си мнение на вниманието на уважаемото научно жури.

9.09. 2019 г.

Проф. д-р Людмила Костова

В. Търново